

УДК [026:615]:316.77

Наталія Гавриш,
директор Наукової бібліотеки НФаУ,
здобувач ХДАК

Галузеві бібліотечно-інформаційні ресурси як комунікаційні засоби

Проаналізовано сучасний стан досліджень бібліотечних комунікацій та їхніх засобів. Визначені складові бібліотечно-інформаційних ресурсів фармацевтичної галузі, сучасні тенденції їхнього розвитку.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційні ресурси, електронні ресурси, комунікаційні засоби, бібліотечні комунікації, фармацевтична галузь.

Під впливом інформатизації та розвитку соціальних комунікацій кардинально змінюються уявлення про сучасні бібліотеки, їхні послуги та продукцію, що формують інформаційно-бібліотечний простір, основою якого є процеси обміну інформацією за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), у тому числі інтернет-технологій. В умовах сучасної бібліотеки актуалізується місія бібліотекарів, спрямована на організацію інформаційного середовища, яке має сприяти розумінню структури наукового знання, уявленню про способи розповсюдження інформації в системно-орієнтованому вигляді, вирішенню проблем комунікації (обміну інформацією, спілкування).

Варто зазначити, що комунікація є складним процесом, одними з основних компонентів якого є засоби комунікації, канали, якими передається повідомлення. Підкреслимо значимість ресурсної та соціокультурної концепції інформаційного середовища як простору соціальних комунікацій. Ресурсний підхід до розгляду інформаційного середовища надає можливість визначити зовнішні та внутрішні умови його функціонування. Поєднання цих двох концепцій має створити об'єктивні засади теоретичного пояснення та обґрунтування засобів соціальної комунікації, зокрема бібліотечної, що на понятійному рівні ще недостатньо розроблене.

Мета статті — розглянути бібліотечно-інформаційні ресурси як комунікаційні засоби в контексті бібліотечних комунікацій, на базі аналізу сучасних наукових досліджень за означеною темою, акцентуючи увагу на галузевих ресурсах.

Бібліотеки претендують на роль одного з найважливіших комунікаційних каналів сучасного соціуму; наукові пошуки бібліотекознавства потрібно пов'язувати з розвитком і впровадженням у бібліотечну практику інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують реалізацію цієї ролі [25]. Сучасні бібліотекознавці досліджують окремі актуальні напрями та аспекти взаємозв'язків між бібліотекою та комунікаціями. Серед них — комунікаційна політика бібліотек (В. Мінкіна); бібліотека як центр міжкультурної комунікації (К. Генієва); комунікаційні майданчики (С. Єзова); сучасне бібліотекознавство та електронні засоби наукових комунікацій (І. Тікунова); формування електронної бібліотеки як напрям розвитку наукових комунікацій (О. Баркова); бібліотеки України в системі наукової комунікації (Г. Шемаєва) та ін. [20; 7; 11; 25; 1; 28]. Однак бібліотечні ресурси в контексті бібліотечних комунікацій в умовах

інформатизації не вивчалися як в узагальненому їхньому поданні, так і в їхньому галузевому прояві.

Бібліотечні ресурси, як відомо, розглядаються як складові або підвиди інформаційних ресурсів. Узагальнювальне поняття "інформаційні ресурси" нагромаджених у суспільстві знань розглядається у вузькому та широкому значенні слова. У вузькому — це знання, вже готові для доцільного соціального використання, тобто відчужені від носіїв і матеріалізовані. У широкому сенсі — вони включають в себе всі відчужені від носіїв і включені в інформаційний обмін знання, існуючі як в усній, так і в матеріалізованій формі [17].

Результати досліджень інформаційних ресурсів сучасних бібліотек відображені в наукових працях українських та російських бібліотекознавців: А. Сунгатулліної (2006), М. Кий (2007), В. Копанєвої (2008), Т. Костирко (2008). Так, А. Сунгатулліна та Т. Костирко здійснили комплексне дослідження інформаційно-бібліотечних ресурсів вищих навчальних закладів, приділяючи основну увагу питанням регіональних особливостей їхнього розвитку [24; 19]. У дисертації М. Кий розглядаються інформаційні ресурси наукових фондів бібліотек та напрями їхнього використання [15]. В. Копанєва спрямувала своє дослідження на вивчення фонду мережних ресурсів у науковій бібліотеці, визначаючи впливові фактори інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету на розвиток функцій та процесів сучасної наукової бібліотеки [18].

У рамках формування когнітивно-змістовного аспекту поняття інформаційних ресурсів розвиває розуміння залежності знань від комунікацій, тобто визначального впливу на процеси пізнання інформаційних зв'язків, виникають нові підходи до творчості, формується поняття соціального інтелекту. Головним об'єктом у рамках цього напряму виступає співвідношення знання та інформації, перехід одного в друге, а також фазовий перехід знання в соціальну силу. Отже, поняття інформаційного ресурсу зводиться до того, що це знання з усіма атрибутами поняття "інформація" в шеннонівському сенсі, і, навпаки, це інформація, з усіма атрибутами поняття "знання" у традиційно-філософському сенсі слова [14; 27].

Перетворення знань в інформаційний ресурс залежить від можливостей їхнього кодування, розподілу і передавання, тобто від комунікаційних каналів. У такому контексті комунікаційна система суспільства розглядається як найваж-

ливійший фактор формування, нагромадження і використання інформаційного ресурсу на базі існуючих знань.

Водночас фахівці та дослідники приділяють увагу сучасним тенденціям розвитку інформаційних ресурсів в умовах впровадження інтернет-технологій. У документознавчому аспекті інформаційні ресурси тлумачаться як сукупність документів і масиви документів в інформаційних системах: бібліотеках, архівах, фондах, базах даних, інших видах інформаційних систем. Таке визначення стосується інтернет-ресурсів, типо-видова структура яких значною мірою складається з документальної інформації. Інформаційні ресурси Інтернету (або інтернет-ресурси) в соціо-комунікативному контексті є складним явищем, в якому виділяються дві головні складові: змістовність (ресурси) і технологічність (мережа Інтернет). В якості комунікативної системи ресурсний потенціал Інтернету відповідно має дві основні підсистеми: інформаційно-ресурсну і технологічно-комунікаційну, через які здійснюються основні види комунікацій "користувач-ресурс", "користувач-користувач", "користувач-створювач ресурсу", "користувач-розповсюджувач ресурсу" та ін. [27].

Вивчення бібліотечних ресурсів як засобів бібліотечних комунікацій викликало необхідність їхнього зіставлення з таким поняттям, як "засіб соціальних комунікацій". Комунікаційна культура визначається пануючими в суспільстві нормами і способами фіксації, збереження і поширення культурних змістів, тобто родом соціальної комунікації (А. Соколов). До засобів соціальної комунікації відносяться переважно технічні (преса, радіо, кінематограф, телебачення, комп'ютерні мережі тощо), за допомогою яких інформація розповсюджується на великі розосереджені аудиторії. У засобах соціальної комунікації виділяють два типи засобів: 1) ті, що виникли природно (мова, міміка, жести); 2) штучно створені: а) традиційні (преса, книгодрукування, писемність), б) сучасні (радіо, телебачення, кінематограф, Інтернет). Вербальний спосіб реальної комунікації обмежений тимчасовими рамками і вузькою просторовою спрямованістю. Можливість надання інформації великій кількості користувачів, розосереджених по всій земній кулі, зближує віртуальну комунікацію з масово-інформаційною. Однак їх не можна ототожнювати: на відміну від однолінійної масової комунікації, віртуальна є взаємно спрямованою та інтерактивною [2].

За аналогією із засобами соціальних комунікацій ми відносимо до засобів бібліотечної комунікації сукупність бібліотечно-інформаційних ресурсів (залишаючи осторонь бібліотечні ресурси: трудові, кадрові, матеріальні, фінансові та ін.). А вони як засоби бібліотечних комунікацій охоплюють такі складові, як штучно створені засоби: а) традиційні (друковані документи у складі бібліотечних фондів, їхні описи у вигляді картотек і каталогів, а також пошукові системи, що їх доповнюють); б) сучасні (електронні документи (аудіо, відео, мультимедіа та ін.) на комп'ютерних і мережних носіях Інтернету). Сукупність перерахованих засобів і становить змістову основу бібліотечних інформаційних ресурсів, які підтримуються в сучасному інформаційному суспільстві технічними засобами — інструментами інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед інтернет-комунікацій.

Головне завдання, що стоїть перед бібліотеками в контексті розвитку комунікацій, полягає в забезпеченні доступності достовірної та якісної інформації і наукових знань. Ключем до цього є використання сучасних засобів наукових комунікацій: баз даних, електронних публікацій, електронних бібліотек, електронних колекцій, веб-сайтів тощо. Бази

даних, що містять бібліографічну і реферативно-бібліографічну інформацію, створені бібліотеками, крім інформаційних функцій, можуть бути використані для оцінки розвитку науки як соціальної системи [26].

Зазначимо, що окремі аспекти розвитку інформаційних ресурсів з медичної та фармацевтичної галузі розглянуто у працях науковців, серед яких Д. Гуревич, Ю. Дрешер, М. Закотей, Р. Павленко, Н. Козлюк, О. Суриков, В. Кириллов та ін. Автори проаналізували: особливості бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів медичних бібліотек Академії медичних наук України в умовах інформатизації (Н. Козлюк); сучасний стан системи бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків України в єдиному інформаційному просторі (Р. Павленко, Н. Орлеанська); особливості використання електронних інформаційних ресурсів у російській системі охорони здоров'я (Ю. Дрешер); використання інтернет-ресурсів фахівцями фармації та медицини (М. Закотей) [16; 21; 22; 10; 12].

Проте українські електронні галузеві ресурси, зокрема фармацевтичні, недостатньо досліджені, насамперед комунікаційні засоби інформаційної підтримки галузі. Головну увагу, на наш погляд, варто приділити базовому бібліотечно-комунікаційному засобу її інформаційного супроводу, до якого відносимо сукупність бібліотечно-інформаційних ресурсів, електронних інформаційних ресурсів Інтернету, інформаційно-бібліотечних систем, складових лінгвістичного та техніко-технологічного забезпечення.

Стрімкий розвиток фармацевтичної науки і практики зумовив високу інтенсивність інформаційного обміну в цій сфері і широке впровадження комп'ютерних технологій, що дало галузевим бібліотекам змогу переводити традиційні джерела в електронну форму і створювати проблемно-орієнтовані бази даних, комплектувати бази даних на CD-ROM та одержувати доступ до галузевих ресурсів Інтернету.

До електронної складової інформаційних ресурсів фармацевтичної тематики входять наукові ресурси (наукові публікації, звіти про клінічні дослідження, дані доказової медицини, звіти НДР та ін.); комунікаційні (електронна пошта, форуми, телеконференції та ін.), організаційно-інтелектуальні (фармацевтичні портали, галузеві депозитарії, архіви та ін.); інформаційно-бібліографічні та повнотекстові (БД світових інформаційних ресурсів, бібліографічні, реферативні, фактографічні бази даних бібліотек); довідкові (фармацевтична енциклопедія, довідники лікарських засобів тощо) [23]. Серед різновидів електронних ресурсів існує значна кількість корпоративних інформаційних систем, створених із використанням інтернет-технологій і спрямованих як на автоматизацію постачання і збуту, так і на просування товарів та послуг серед існуючих і потенційних клієнтів. Однак для задоволення попиту на інформацію про асортимент і ціни, пропозиції учасників фармацевтичного ринку, а також для моніторингу суттєвою є наявність спеціалізованих інформаційних серверів, що уможливають ефективний пошук та оперативне отримання необхідної інформації, економлячи таким чином час кваліфікованих працівників на пошук та опрацювання великого масиву першоджерел.

Особливої уваги заслуговують електронні ресурси, доступ до яких здійснюється через галузеві бібліотеки. Користувачі цих книгозбірень мають доступ до десятків світових баз даних (БД), що містять бібліографічну, реферативну, фактографічну, довідкову, наукову фармацевтичну інформацію: БД Medicines Complete Королівського Фармацевтичного Товариства Великобританії (Herbal Medicines, Clarke's Analysis of Drugs and Poison, AHFS Drug Information, The Merck Index та ін.); БД міжнародної компанії MICROMEDEX

Thomson Reuters (Drugdex® System, Index nominum, Martindale, Drug-reax® System, Poisindex® Managements, Lab advisor™, Diseasedex™ Emergency Medicine); БД EBSCO (Academic Search Premier; Medline); MARTINDALE: The Complete Drug Reference.

Великим попитом користується БД Національної медичної бібліотеки США "Medline", яка увібрала понад мільйон джерел інформації; реферативна БД International Pharmaceutical Abstracts (IPA) від Thomson Reuters, що забезпечує глобальне охоплення літератури з фармацевтичних наук та охорони здоров'я і містить вичерпну інформацію з фармакотерапії, токсичності ліків та фармацевтичної практики, законодавства, економіки, технології, біофармації, з проблем фармацевтичної науки, практики, фармацевтичної освіти; авторитетні ресурси БД, що знаходяться у вільному доступі в мережі Інтернет — Hinaгі та PubMed та ін. У Всесвітній мережі налічується кілька десятків спеціалізованих серверів (рекламних та інформаційних) із ресурсами, що надають користувачам об'єднану інформацію від учасників фармацевтичного ринку.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що вдосконалення системи галузевих електронних ресурсів як комунікаційних засобів, створення умов для їхнього безперервного функціонування, легітимного доступу до них, оновлення, їхня професійна структуризація є перспективним напрямом роботи наукових бібліотек.

Список використаної літератури

1. Баркова О. В. Електронні інформаційні ресурси: представлення бібліографічних даних в УКРМАРК / О. В. Баркова // Бібліосвіт : інформ. вісн. — 2003. — Вип. 8. — С. 15—18.
2. Богданов Д. Эволюция развития средств социальной коммуникации : от реальной к виртуальной / Д. Богданов. — Режим доступа: http://nauchenie.narod2.ru/socio_communication/evolution_ssk/. — Загл. с экрана.
3. Богданова И. А. Понимание в процессе коммуникации библиотекаря и читателя : (психолінгв. аспект) : дис. ... канд. пед. наук / Богданова Ирина Алексеевна. — Самара, 2002. — 247 с.
4. Василик М. А. Наука о коммуникации или теория коммуникации? К проблеме теоретической идентификации / М. А. Василик // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. — СПб., 2004. — С. 4—11.
5. Гавриш Н. Бібліотечно-ресурсна складова інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі України: сучасний стан / Наталя Гавриш // Вісник Книжкової палати. — 2010. — № 9. — С. 33—36.
6. Гавриш Н. Б. Електронні ресурси Інтернету з фармацевтичної галузі: аналіз інформаційно-пошукових можливостей / Н. Б. Гавриш // Вісник ХДАК : зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 33. — С. 190—195.
7. Гениева Е. Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации / Е. Ю. Гениева. — М. : Рос. пол. энцикл. (РОССПЭН), 2008. — 208 с.
8. Головина Н. Н. Библиотечная коммуникация как основа деятельности библиотек / Н. Н. Головина // Молодые в библиотечном деле. — 2007. — № 3. — С. 56—60.
9. Джерелиевская И. К. Библиотечная коммуникация как феномен рыночных отношений / И. К. Джерелиевская // Научные и технические библиотеки. — 1993. — № 5. — С. 20—32.
10. Дрешер Ю. Н. Использование электронных информационных ресурсов в системе здравоохранения Республики Татарстан / Ю. Н. Дрешер. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2001/tom1/sec1/Doc14.html>. — Загл. с экрана.
11. Езова С. Коммуникационные площадки / С. Езова // Библиотека. — 2011. — № 5. — С. 24—25.
12. Закотей М. Использование ресурсов Интернет специалистами фармации и медицины / М. Закотей. — Режим доступа: http://www.provisor.com.ua/archive/2001/N8/art_24.php. — Загл. с экрана.
13. Касап В. А. Функции научно-технических библиотек в системе социальных коммуникаций / В. А. Касап. — Режим доступа: <http://rlst.org.by/izdania/ib108/412.html>. — Загл. с экрана.
14. Каныгин Ю. М. Основы теоретической информатики / Ю. М. Каныгин, Г. И. Калитич. — К. : Наук. думка, 1990. — 232 с.
15. Кий М. И. Информационные ресурсы научных фондов и направления их использования : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Кий Марина Игоревна ; С.-Петерб. гос. ун-т культуры и искусств. — СПб., 2007. — 19 с.
16. Козлюк Н. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів медичних бібліотек Академії медичних наук України : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Козлюк Надія Іванівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 2005. — 20 с.
17. Конечная В. П. Социология коммуникации : учебник / В. П. Конечная. — М. : Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. — 304 с.
18. Копанева В. О. Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. — поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Копанева Вікторія Олександрівна ; НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2008. — 21 с.
19. Костирко Т. М. Система бібліотечно-інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів: концептуалізація регіональних механізмів функціонування : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій / Костирко Тамара Миколаївна ; Харк. держ. акад. культури. — Х., 2008. — 20 с.
20. Минкина В. А. Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования / В. А. Минкина // Научные и технические библиотеки. — 2003. — № 6. — С. 13—30.
21. Павленко Р. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків / Р. І. Павленко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2000. — Вип. 5. — С. 6—12.
22. Павленко Р. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків України в єдиному інформаційному просторі / Р. І. Павленко, Н. А. Орлеанська. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2000/tom1/222/Doc16.HTML>. — Назва з екрана.
23. Пасмор Ю. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Пасмор Юлія Вікторівна ; Харк. держ. акад. культури. — Х., 2011. — 20 с.
24. Сунгатуллина А. Ф. Информационные ресурсы библиотеки вуза как объект управления : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Сунгатуллина Альджина Фаритовна ; Казан. гос. акад. культуры и искусств. — Казань, 2006. — 22 с.
25. Тикунова И. П. Современное библиотечное дело и электронные средства научных коммуникаций / И. П. Тикунова // Библиотечное дело. — 2007. — № 12. — С. 28—30.
26. Тихонова Л. Н. Система научных коммуникаций и библиотеки / Л. Н. Тихонова. — Режим доступа: <http://www.dvinaland.ru/culture/site/Publications/EoC/EoC2006-3/11.pdf>. — Загл. с экрана.
27. Філіпова Л. Я. Інформаційно-комунікативні прояви ресурсного потенціалу Інтернету / Л. Я. Філіпова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2010. — № 2. — С. 44—48.
28. Шемаєва Г. В. Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволуційні процеси розвитку. : автореф. дис. ... д-ра наук / Шемаєва Ганна Василівна ; Харк. держ. акад. культури. — Х., 2009. — 20 с.
29. Шуванова О. В. Науково-методичні основи інформаційного забезпечення прийняття рішень у фармації : автореф. дис. ... канд. фармацевт. наук / Шуванова Олена Володимирівна ; Нац. фармацевт. акад. України. — Х., 2001. — 19 с.
30. Яковлева Н. В. Социальные технологии в структуре библиотечной деятельности : дис. ... канд. пед. наук / Яковлева Надежда Васильевна. — Новосибирск, 2004. — 231 с.

Проанализировано современное состояние исследуемой библиотечных коммуникаций и их средств. Определены составляющие библиотечно-информационных ресурсов фармацевтической отрасли, современные тенденции их развития.

The current state of research on the library's communications and their means is analyzed. The components of the library and information resources on the pharmaceutical industry, modern trends of their development are identified.

Надійшла в редакцію 10 січня 2012 року